

תוספת שביעית

גליון שבועי בענייני שמיטה
Weekly newsletter on the subject of shmitta

פרשת האזינו | תשרי תשפ"ב

גליון
24

מלאכת איסור בשעת היתר | לגרום מלאכה בשמיטה

האם מותר לטע אילן סמוך לראש השנה? מותר להשקות באמצעות מערכת ממוחשבת? לזבל את האדמה עם חומרים המתפרקים בתוך שמיטה? פעולה בצירוף ידיעה.

מה אפשר לעשות במצב כזה? לקחת גמרא ולהתחיל ללמוד בין מנחה לנעילה?

לימים בהם אנו עומדים יש כוחות אדירים. לכל פעולה שנעשה יש משמעות קריטית לעתיד. ובדיוק השבוע נקרא בפרשה את הפסוק: **"כי לא דבר רק הוא מפס פי הוא חייכם ונדבר הזה תאריכו ימים"** וגו'. בפסוק זה מדגישה התורה את המעלה שיש ביגיעת התורה. כאשר אדם יגע בתורה, הוא זוכה לחיים.

מקור הדברים מהירושלמי בשביעית (א, ה) שם מובא: **"כי היא חייכם אימתי היא חייכם בשעה שאתם יגיעים בו"**. מעניין שמאמר זה חוזר על עצמו בירושלמי בשם מסכתות, ולא באף מדרש אחר. בכל אופן מצאנו, שעל ידי יגיעה בתורה אדם זוכה בחיים. וחשבתי לבאר את הקשר שיש בין פרשת האזינו לימים הללו. את הדברים לקחתי מהקדמתו של הגר"מ שטיינברג שליט"א **למשנת חיים** - ערכין.

בתוכחה של פרשת עקב (דברים י, ו) כתוב, **"ובני ישראל נסעו מבארתי בני יעקן מוסרה"** וגו'. הפרשה שם עוסקת, בתוכחה של משה לעם ישראל על חטא העגל. ושואל על כך רש"י שתי שאלות. שאלה ראשונה, מה זה קשור לתוכחה. ושאלה שניה, הרי מבואר שמוסרה הייתה לפני בארות יעקן. ותירץ רש"י שבסוף ארבעים שנה במדבר נפטר אהרן, ואיתו נסתלקו ענני הכבוד. ואז שמע מלך ערד שנפטר אהרן, וקם להלחם בעם ישראל. לאחר פטירת אהרן קרה דבר נורא. חלק מעם ישראל נתן ראש לשוב למצרים, וחזרו לאחור שמונה מסעות, עד מוסרה. ושם נלחמו איתם בני לוי, והרגו מהם כמה משפחות. ובזכות זה שבו עם ישראל חזרה לכיון ארץ ישראל.

אין לנו מידע ברור על התקופה בה התרחש הסיפור הזה. מה שכן ידוע, זה שאהרן הכהן נפטר בראש חודש אב (במדבר לג, לח). ומבואר שהאבל ארך שלושים יום (במדבר כ, כט), אבל זה היה על ידי כל בית ישראל, ואם נכון החשבון, הרי שעם ישראל החל לחזור בא' אלול. לא ברור מספיק כמה זמן ארכו חזרת המסעות, אך היה זה קרוב לראש השנה ויום הכיפורים.

נשוב לפרשת עקב. משה רבינו מוכיח את עם ישראל על מעשה העגל. ומסביר רש"י, שהתורה הביאה את חזרת המסעות של עם ישראל, **"ולהודיען שהוקשה לו מעו ש אמרו נתנה ראש לפרוש ממנו, כיום שעשו בו את העגל"**. ואנו למדים שהחזרה לעבר מצרים

הסוברות שהמצוה על הקרקע, מותר לעשות מלאכה בערב שביעית, משום שבזמן האיסור אין קיום של מלאכה. אולם לשיטת הסוברות שהמצווה על האדם, אסור לאדם לגרום פעולה שתבצע בזמן האיסור.

אמנם, נידון כעין זה מצאנו בכמה מקומות בסוגיות בשביעית, ונביא כמה מהם.

קליטה בשביעית

נידון זה מוכר מדיני נטיעה, ומצאנו בענין זה מחלוקת ראשונים. במשנה בשביעית (ב, ו) מבואר, שאסור ליטע אילן בתוספת שביעית. כדי ליטע אילן באופן המותר, יש להקפיד על הרחקת זמן מסוימת מכניסת השמיטה. במידת הזמן נחלקו התנאים. יש סוברים שהוא חודש, יש סוברים שבועיים, ויש סוברים שלושה ימים. בגמרא בראש השנה (י: מביאה הגמרא הרחקת זמן נוספת, שיש להקדים לפני השמיטה.

ובטעם ההרחקה נחלקו הראשונים. דעת רש"י (ר"ה י: ד"ה שלשים), שקליטת האילן אסורה גם בתוספת שביעית. קליטה היא השלב בו השורשים הראשונים נקלטים באדמה, והיא פעולה שאסורה בשביעית. ומכיון שאסור לעשותה בשביעית, אסור לעשותה גם בתוספת שביעית. וכשם שאסור לעשותה בתוספת שביעית, כך אסור לגרום שהנטיעה תיקלט בזמן האיסור. ועל כן ביאר רש"י שהרחקת הזמן נועדה להרחיק את הקליטה מתקופת התוספת שביעית, ולכן יש להקדים וליטע שישים יום לפני השמיטה.

שיטת רבינו תם לעומת זאת (תוד"ה שלשים), שאין איסור לגרום קליטה בתוספת שביעית. וכל האיסור רק על שביעית עצמה. ומבואר לכל השיטות, שאסור לגרום קליטה בשביעית, אפילו שהתוצאה מגיעה מעצמה. אולם בחזון איש (יו, סוף כה), שכיום שאין תוספת שביעית, מותר לכתחילה לגרום קליטה בשביעית.

השקיה אוטומטית באמצעות שיעון

שאלה זו מצויה מאוד, בפרט בכל הנוגע להשקיה ממוחשבת. היום מקובל להזרים מי השקיה באמצעות מערכות אוטומטיות, והשאלה היא האם מותר להגדירים מערב שביעית שישקו את האדמה בשמיטה. הנה לגבי שבת מצאנו בברייתא בשבת (יח). שכתוב, "פותקין מים לגינה ערב שבת עם חשיכה, ומתמלאת והולכת כל היום כולו". ומשמע שמותר להפעיל מלאכת השקיה לפני שבת, למרות שתמשיך להתקיים בעצם השבת.

נקודה נוספת שיש להקשות, מה ההבדל בין קליטה להשקיה. הנה קודם לכן הבאנו בשם החזון איש (ז, כה) שמותר לגרום קליטה בשביעית. ומה החילוק בין גרימת קליטה בשביעית, לבין גרימת השקיה בשביעית.

ובחוט שני (עמוד עד) פשט שאסור להשקות באמצעות שיעון, והאריך להשיב כנגד כמה טענות יסודיות. כנגד <<<

שנים האחרונות פותח חומר שנקרא **דשן בשחרור איטי**, כך אמר לי איש מקצוע מתחום הגינון. הדשן בשחרור איטי או בקיצור S.R.F נכנס לשימוש לא מזמן, ומהר מאוד השתלט על התחום, כך הוא אמר. רציני לשמוע עוד קצת על החומר הזה, במיוחד עניין אותי מי משתמש בו. מדבריו הצלחתי להבין, שכולם פחות או יותר נעזרים בו, גם בחקלאות המסחרית, וגם בעבודות העירוניות. פיזור הדשן בשחרור איטי מביא ליבולים משופחים ללא היכר.

הדשן מורכב מכמה יסודות כימיים, כמו זרחן, חנקן, ואשלגן. כל אחד מהחומרים הללו עושה פעולה אחרת, המביאים בסוף לעידוד הצמיחה. דשן ה-SRF מצופה באמצעות שרף צמיגי, שמונע מהחומר להשפיע בשלב הדישון. כעבור תקופה החומר מתפרק באמצעות הלחות והגשמים, ורק אז נספג באדמה. והתוצאה מורגשת היטב, תפוקת האדמה מכפילה ומשלישה את עצמה. לאור זאת התעוררתי לבדוק, מה ידנו של הדשן בשנת השמיטה. הדבר מצוי בשדות וחצירות שאין היתר להשקות אותם או לזבל אותם, האם מותר להניח בהם דשן שחרור איטי לפני השמיטה.

הדשן מוזכר בשלוש מקומות בשביעית (ב, ב | ג, א | ד, ב), ומבואר שאסור לדשן את האדמה בשמיטה (רמב"ם שמיטה יובל א, יג). גם בשבת אסור לזבל, ובירושלמי (שבת ז, ב) כתוב שהוא תולדה של חורש ואסור מן התורה. יש שדייקו מהחזון איש (יט, טז) שגם בשבת זיבול אסור רק מדרבנן. וראה דרך אמונה (שמו"י א, קג) שנשאר בצ"ע על דבריו.

פעולה בערב שביעית המשפיעה בשביעית

במקרה שלנו מדובר באדם המזבל בערב שביעית, באמצעות זבל שישפיע בתוך השביעית ללא פעולה נוספת. יסוד השאלה היא, האם מותר בערב שביעית לעשות פעולה שהגורם תוצאה בזמן האיסור. שאלה זו מוכרת לנו גם מההלכות שבת, לגבי העמדת קדירה שתבשל בשבת (שבת יח: וידועים דברי הגימורקי יוסף בבבא קמא י. ברי"ף), שבעניינים אלו יסוד.

והאמת היא, שבשמיטה מצאנו חידוש מיוחד. התורה אומרת, **"ושבתה הארץ שבת לה"**. יש להתבונן בפסוק, מדוע השביתה מתייחסת לאדמה, ולא לאדם. ואכן מצאנו בזה מחלוקת ראשונים. דעת הרמב"ם (שמיטה יזבול א, א), שהמצווה על האדמה. ודעת התוספות ר"ד (ע"ז טו:), שהמצווה על האדם. אחרונים. חשוב להדגיש שדעת הרמב"ם מבואר לדברי החזון איש (ז, כה), שהמצווה אכן מוטלת על הקרקע, ולא על האדם. ואילו במנחת חינוך (ק"ב) מבואר בדעת הרמב"ם, שהמצווה היא על האדם. ונראה שבה תלויה שאלתנו. לשיטת

מושג בשביעית | מורביות

מורביות הינן אמות מידה בכדי לדעת את גודל איסור והיתר בדינים דרבנן, כגון פינוי מחצב בשביעית (שביעית פ"ג מ"ה) יש שיטות הסוברות שגודל מורביות הינה מלשון 'נדבכים' שמשמעותם אבני בנין (ר"ש שביעית שם) ואין הכוונה לכל אבנים, אלא לאבנים קבועות במחצבה או בבנין (תוספות י"ט אהלות פ"ג מ"ז) ויש הסוברים שהוא מלשון 'ענפים' כאמור במשנה במסכת תמיד (פ"ב מ"ג) - 'מרביות של תאנה' שפירושו - ענפי תאנה (ר"ש שביעית שם, רע"ב תמיד שם). יש עוד שמפרשים לשון מורביות מלשון 'רב' כלומר - כמות רבה. (תוספות י"ט שביעית, אהלות פ"ג מ"ז) ויש הסוברים שמורביות הינן פעולות השקיה (ראב"ד מעשר שני א, ז) שיעור המורביות הינו - קוביה של שלוש אמות אורך, רוחב, וגובה. (תוספותא פ"ג ר"ש שם) יש המפרשים שיעור המורביות הינו, אמה על אמה בגובה שלוש אמות. (ר"ש שם)

הידעת?

את פירוש המשניות השלים הרמב"ם תוך 7 שנים

הבהרה חשובה:
כל המובא בגליון זה נאמר לצורך חידוד הלומדים ואין לפסוק מכתב לכהן כלל! לכל שאלה יש להתיעץ עם מורה הוראה.

להצלתה צבי הירש ליב בן שרה לאה לזווג הגון במהרה ולס"ד בכל העניינים.

הייתה עוון חמור כמו חטא העגל. היתכן? היכן מצאנו שמשוה בנינו העתיר בתפילות על המסעות, כמו שהעתיר בחטא העגל. ולא זו בלבד, אלא שכאשר הגיע יום הדין ראש השנה, עם ישראל זכו לגילוי חיבה, כאשר הקב"ה הפך את קללתו של בלק לברכה, כי הנה מבואר בפנים יפות (במדבר כג, א) שמעשה בלק היה בראש השנה. ועם כזה חטא נורא על הכתפים, איך בני ישראל עוברים את יום הדין.

והתשובה לכך מבוארת בפרשת חוקת, שם מצאנו שעם ישראל נלחם בסיחון ובעוג (כא, לה). ובמדרש רבה (שם יט, לב) מובא, שמלחמת סיחון הייתה באלול, ולאחר מכן חגגו את מועדי תשרי, ולאחר מכן נלחמו בעוג. ואם כן יוצא, שמיד לאחר חזרת המסעות בחודש אלול עם ישראל יצא למלחמה על סיחון. ועל פי זה יובן, שמלחמה היא דבר המצריך מסירות נפש. וכאשר האדם משליך את עצמו מנגד כדי להלחם, הרי הוא מגלה ומעיד בכל כוחו על דבקותו בה'. ואפשר שבזכות המסירות נפש שהתבטאה במלחמה, זכו בני ישראל לזכות בדין.

ונשוב לענין שפתחנו, שהתורה נותנת חיים ממש. ואדם עומד לפני יום הכיפורים ורוצה להציג לפני הקב"ה את השגתו בתורה, אלא שלפעמים העבר לא מרשים במיוחד. אבל מה אפשר לעשות, והאדם רוצה לזכות בחיים. וכדי לזכות בחיים צריך להתייגע, להתייגע בתורה. אז מה אפשר לעשות, לקחת גמרא ולהתחיל ללמוד לפני כל נדרי. אלא זה החידוש שניתן להוציא מכל הנאמר, שהיציאה למלחמה היא העיקר לזכות בדין. כאשר עם ישראל יצאו להלחם בסיחון, הם גילו את רצונם באופן מובהק למסור נפשם על רצון ה', זה הסיבה שהם זכו בדין. ואפילו על חטאים חמורים שהם כנגד העגל, זכו שהקב"ה לא אבה לקבל את קללת בלעם (דברים כג, ו), והפך את הקללה לברכה. כל זאת מדוע, 'פי אהבך ה' אלוהיך'.

כך גם מי שמקבל על עצמו להגביר יותר את השקיעות בתורה, לחזק בעוד כמה דקות את היגיעה וההתבוננות במה שלומדים. מי שעושה כך הרי הוא יוצא למלחמה, ובכך הוא מראה שהוא רוצה לקיים בכל מאוודו את רצון ה'. כאשר עושה כך הוא זוכה לחיים. כי אימתו היא חייכם בשעה שאתם יגיעים בו.

דשן שחרור איטי

הקלאי אוטונטימי

קני במבוק

עץ אקליפטוס

הראיה מהברייתא בשבת השיב, שדין זה נאמר רק לגבי שבת. כי בשביעית מצאנו שהאיסור על הקרקע, ועל כן יש איסור לגרום שתעשה מלאכה בשדה. אולם בשבת שהאיסור על האדם, אין כל איסור בגרימת מלאכה בזמן האיסור.

לגבי החילוק בין קליטה להשקיה תירץ, שקליטה היא תוצאה טבעית. וכוננת דבריו שקליטת הזרע אינה פעולה של האדם אלא בידי שמים, ועל כן מותר לגרום אותה בשביעית. אולם השקיה המתבצעת מתוצאה של פעולת אדם, אסורה מחמת שרצון התורה שהאדמה תשובת מפעולות אלו.

פעולה וידיעה

נשוב לנידון בו פתחנו, אדם מניח דשן בערב שביעית שיתפרק בתוך השמיטה. מצד אחד, הזבל מתפרק מצד עצמו ולא צריך לחדש בו פעולה מעבר לפעולת הזיבול. מצד שני, הפעולה כח הדישון לא היה מזומן כמו כח ההצמחה של הקרקע. ויש לעיין אם זיבול דומה יותר לקליטה הנעשית מעצמה, או להשקיה המתייחסת אל המפעיל.

יסוד השאלה הוא, איזו השבתה צוותה התורה. מצד אחד מותר לעשות מלאכה בשדה באופן שאינו מתכוין. דבר זה מצאנו במעביר זבלים, במדייר, במחצב, בהטמת לוף, ובזמירה. ובהכרח שאיסור ההשבתה נאמר רק במקום שיש ידיעה וכוונה. מצד שני אין איסור במלאכה שאינה מתייחסת לבעלים, ובאופן שאחר עשה מלאכה בחצירו אינו עובר על איסור. ובהכרח שיש בצויו התורה שילוב של שני כוחות, הפעולה והידיעה.

בנידון שהבאנו בדבר שימוש בדשן SRF, אין ספק בדבר

רצון הבעלים, מכיון שרצונו שהאדמה תהיה מזובלת. וכך גם בקליטה ובהשקיה, רצון הבעלים שהפעולה תבצע בשמיטה. החסרון נמצא בפעולה, ומכיון שבשעת מעשה לא עושה דבר יש צד להתייר. ועל כן יש לדון, איזו פעולה מתייחסת לבעלים.

בחוט שני (שם) מדוייק, שכל פעולה התלויה בדבר הנעשה ממילא, אינה מתייחסת לעושה. קליטה למשל, היא פעולה הנעשית מאליה, ועל כן מותר לעשותה. ועל פי זה יש להבחין, מדוע שעון לא נחשב דבר הנעשה ממילא. אפשר שהטעם משום שכל פעולת השעון איננה טבעית, והיא תוצאה של האדם הפועל אותה. עוד אפשר לחלק, שפעולת השעון מצריכה חידוש של כח שלא היה קיים קודם.

ובאמת כח הדשן (ינו כח שקיים כבר משעת ההנחה, ועל כן יש לדון שיהיה מותר. אולם יש לדחות שתועלת הזיבול תלויה בהתפוגגות הכיסוי, שהוא דבר הנעשה בידי אדם. עוד אפשר שהתפוגגות הכיסוי היא חידוש המצריך שינוי, ואילו קליטת האדמה לא מצריכה כל שינוי. בקליטה אכן מתחילה הפעולה כבר מהרגע הראשון, אולם המשמעות לא ניכרת אלא בחלוף תקופת הקליטה. לעומת זאת הדשן לא משפיע כלל בשעת הנחתו, אולם מכל מקום החומר שחופה עליהם מתחיל להתפרק מיד בהנחתו באדמה.

בשם הגרי"ש אלישיב מביאים, שמותר להשקות שדה באמצעות שעונים. וראיתי בשם הרב יוסף אפרתי שליט"א (ישא יוסף שביעית ד), שלדעת הגרי"ש מותר גם לזבל בדשן שחרור איטי, כמובן שהאמור רק באופן שאדם משקה בידיים את השדה. מאחר והשקיית השדה מפרקת את הקנה לזיבול בידיים, וצריך עיון בכל זה, אבל את על קיצור הדברים עמדנו בס"ד.

יישר כח לרב **נתן גרונובסקי** על כתיבת הדברים והגשתם. ניתן להגיב למחבר בכתובת המערכת או בכתובתו האישי: ngrossov@hotmail.com

מותר לקטוף סכך בשמיטה?

גדר בזמירה ואינו מתכוין.

מכיון שאנו עוסקים במלאכת זמירה, ראוי לעמוד על הגדר של מלאכה זו. מלאכת זמירה אסורה מן התורה כמו שכתוב, **'וכרמך לא תזמר'** (ויקרא כה, ד). איסור זה נאמר בכרם, ואסור מן התורה לזמור ענפי גפן. והרמב"ם (שמיטה ויובל א, ב) פסק, שהזמירה אסורה גם בשאר אילנות. ונחלקו האחרונים אם מדאורייתא או מדרבנן. דעת החזון איש (יז, כ. א, כ. ו), שבשאר אילנות זה איסור מדרבנן. ואילו דעת הגאון טל, ששאר אילנות גם מדאורייתא.

בגמרא במועד קטן (ג), מבואר, שזמירה היא תולדה של זריעה. והמתבונן ישאל מדוע היא תולדה של זריעה, בעוד שהזמירה מוזכרת יותר את מלאכת הקצירה. בטעם הדבר כתב רש"י שם, 'שדרכו של זמר לצמוחי פירי כוורע'. ולשיטתו מבואר גדר באיסור המלאכה, משום שהיא מגבירה ומעודדת את הצמיחה. אמנם יש לדייק מדברי התוספות, שהבינו באופן אחר. התוספות נמצאים בסוגיא בסנהדרין (כו), שם אומרים התוספות (ד"ה לעקל) 'אבל גבי שביעית אין לאסור רק היכא דמשביח הקרקע'. ומשמע שגדר האיסור אינו השבחת פרי, אלא תועלת בקרקע. אך אפשר לדחות שדעת תוספות כשיטת רש"י, וכוננתם רק לבאר את ההבדל בין שבת לשביעית. וצ"ע.

חיתוך ענפים לצורך סכך, זו פעולה של זימור. לאור זאת יש לדון שאדם הזומר סכך אינו עובר על מלאכה בשביעית, מחמת שאין כוונתו להגביר את צמיחת האילן. דעתו של קוטף היא סכך היא רק, ליטול את הסכך לצורך סוכתו.

אלא שיש לעיין, כיצד הכוונה מועילה למלאכה בשביעית. הרי צורת המלאכה היא זמירה, וזו מלאכה שאסורה מן התורה. ומה תועלת יש בכוננת הקוטף, אם מלאכה זו אסורה מצד עצמה. אמנם בתוספות בסנהדרין (שם) מבואר, שכאשר קוטף בצורה שמקשה על האילן, יש הוכחה שאינו עושה לחיתוך האילן. ומשמע שבאופן זה מותר לזמור בשביעית. ונמצא שגם הסכך יהיה מותר, רק אם הקטיפה תעשה שלא כדרך.

גיזום הדיוש

למעשה הורה החזון איש (שביעית יט, טו), שמותר לגזום סכך בשמיטה. אמנם הוסיף לכך טעם נוסף, היות ואין הבריות בקיאים בגיזום המביא תועלת, ולכך יש להתייר. ומשמע שבאופן שידוע את תועלת האילן, יש לגזום אותו באופן הקשה לו.

להמשך לחץ כאן